

Právní systém ČR Základní informace

České vs. mezinárodní právo

Čeští občané a české orgány jsou vázáni jak právními předpisy přijímanými českými zákonodárci, tak právem Evropské unie a mezinárodními dohodami, které jsou ratifikovány českými orgány.

Zjednodušeně lze uvést, že právo EU je pro výklad ostatních norem, českých zákonů, směrodatné. Pokud by došlo k rozporu mezi právní úpravou evropských předpisů a českých zákonů, **přednost má při výkladu právo evropské**. Je odpovědností českého zákonodárce sladit české předpisy podle norem EU (viz dále výklad týkající se směrnic). Česká republika je přitom zavázána právem EU logicky od vstupu ČR do EU, tzn. k 1. 5. 2004. Část zákonodárné iniciativy tak ČR ztratila, protože je předána EU. Zde je základním zákonodárným orgánem Evropský parlament.

Mimoto uzavírá ČR mezinárodní dohody, bývá také členem mezinárodních organizací. Přitom podle čl. 10 ústavy platí, že **vyhlášené a ratifikované mezinárodní dohody mají před národními zákony přednost**.¹ Pokud by tedy případně mezinárodní úprava obsahovala jiné právní normy než národní zákon, tzn. zákon by byl s dohodou v rozporu, přednostně se použije mezinárodní dohoda. Podobně tomu je v případě práva EU. Právní teorie přitom neuvádí, že by mezinárodní dohody měly vyšší právní sílu než české předpisy, ale že je třeba využít tzv. *aplikační přednosti*. V případě rozporu se tedy přednostně použije (aplikuje) nadnárodní předpis.

Vytváření a aplikace právních předpisů přitom může být dále v rámci jednoho státu vnitřně členěna. Zejména je tomu tak tehdy, pokud je stát zřízen jako federativní. Také Československo bylo federací, a to mezi léty 1969-1992. V této době jsme měli vlastní orgány, Slovensko mělo svoje orgány, a společné orgány, federální, jim byly nadřizeny. Existovalo tak české Národní shromáždění, slovenské Národní shromáždění, a dále Federální shromáždění. Federální shromáždění přijímalo předpisy týkající se základních otázek fungování státu, zatímco jednotlivé národní orgány si upravovaly vlastní záležitosti.

Tak tomu bývalo o dříve, například na našem území v době existence Rakouska – Uherska (vznik dualismu: 1867). Nejprve existovalo habsburské soustátí – rakouské, kde byli Uhři (Maďaři) jedním z národů, podobně jako Češi. Na rozdíl od Čechů si nicméně Uhři vydobyli vznik dualismu. Tzn. nadále se monarchie začala nazývat Rakousko – Uhersko: bylo patrné, že Uhry si chtějí vlastní záležitosti upravovat sami. Proto na úrovni federální byly řešeny některé otázky spojené s obrannou politikou, záležitosti vojenské a obdobně významné, ale další běžné záležitosti přijímaly zvlášť rakouský a zvlášť uherský zákonodárný sbor.

¹ Podle uvedeného čl. 10 ústavy „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

Obdobné rozdělení tedy fungovalo i v době československé federace (pozor: název ČSFR platil sice až od roku 1989, tzn. v názvu jsme měli uvedeno přívlastek „federativní“ až od pádu totality, to ale z hlediska státoprávního neznamena, že před rokem 1989 jsme federací nebyli – není totiž podstatné, zda to je v názvu: název před rokem 1989 byl veden zájmy ideologickými, nikoli politologicko – státoprávními).

Jiné státy jsou vnitřně členěny jiným způsobem (například ve Francii jsou zřízeny departementy, Německo je spolkovou republikou, tzn. určité věci jsou řešeny na spolkové úrovni, určité na úrovni místní, například bavorské, saské apod., v Rusku jsou autonomní oblasti, ad.). Opakem federativního zřízení je pak zřízení unitární. Takovým příkladem je mj. Česká republika, která není vnitřně členěna například na spolkové republiky, jako je tomu v Německu, nebo na kantony ve Švýcarsku (švýcarské kantony mají tradičně velmi zásadní úlohu a navíc až na výjimky jsou veškeré veřejné záležitosti řešeny prostřednictvím přímé demokracie). Vedle toho ČR je příkladem fungování zastupitelské (nepřímé) demokracie, ačkoli s prvky přímé demokracie (referendum).

Charakter našeho státu shrnuje článek první Ústavy ČR, když uvádí, že Česká republika je **demokratickým, svrchovaným, jednotným, právním státem**. Přitom přívlastek demokratický znamená, že veřejná moc je vykonávána skrze zástupce, jež jsou voleni ve svobodných parlamentních volbách. Skutečnost, že se jedná o stát svrchovaný, znamená, že českým orgánům nemůže mezinárodní orgán brát suverenitu. Jednotným státem jsme proto, že nejsme rozděleni dle federativní uspořádání. A konečně stát právní značí, že státní orgány se musí řídit zákonem. Musí vládnout právo, nikoli konkrétní orgány nebo funkcionáři a jejich zájmy (faktem ale je, že v historii se i diktátorské režimy snažily vyvolat dojem vlády práva, ve skutečnosti ale bylo právo a také soudy silně zneužívány pro naplnění politických zájmů²). V historii ale v některých fázích platilo, že panovník nebyl omezen vůbec nikým (občas bohem, občas ale dochází ke ztotožnění panovníka s bohem) a ničím.

Příkladem je římský císař nebo další antičtí a starověcí panovníci vůbec: egyptský faraon je ztotožňován s bohem. Není tak logické, aby byl čímkoli omezován. Až v době procesu parlamentarismu v Anglii³ můžeme hovořit o omezování formálního vlivu panovníka. V tomto smyslu je vznik parlamentu a omezení absolutní moci anglického krále zcela fatální záležitostí: od *Magny Charty Libertatum*, tzn. Velké listiny svobod (1215), již král nemá zcela absolutní moc: musí se řídit totiž zákonem, nemůže jednat zcela libovolně.

Pokud bychom chtěli dále pojmenovat některou historickou skutečnost, která by se zasadila o rozšíření politického vlivu a moci nikoli jen na bohaté a urozené, ale také na prosté občany, nemůžeme nejmenovat zejména Velkou francouzskou revoluci (heslo: „Volnost, rovnost, bratrství!“), tzn. jestliže Magna charta omezuje poprvé krále, cílem revoluce ve Francii je ukotvit politickou moc i pro tzv. třetí stav,

² Viz monstrprocesy v komunistickém Československu především v 50. letech. Ty nebyly jediným prostředkem zbavení se nepohodlných. Mj. se uplatňovala tzv. vaporizace (v přírodních vědách termín značí „vypaření“), tzn. bývalí funkcionáři KSČ byli vymizeni. Byli například smazáni z oficiálních politických fotografií apod. Obdobně postupoval stalinský systém, od kterého řadu prostředků československý systém převzal.

³ Velká Británie vznikla až počátkem 18. století (1707), tzn. do té doby bychom měli užívat spíše historického označení Anglie.

tzn. prosté lidi. Takto tedy vznikala demokracie. Přesto i například v Rakousku se ještě v 19. století uchovával systém tzn. kuriální, tzn. nikoli všichni mají stejný politický vliv – lidé byli rozděleni podle sociálního postavení do kurií a podle toho jim připadal větší či menší volební, politický vliv.

Právo EU: základní principy

Základním zákonodárným sborem EU je **Evropský parlament**. Obdobně jako v ČR máme tedy Parlament ČR jako orgán zákonodárný, jeho obdobou je Evropský parlament. Europoslanci jsou vysíláni z jednotlivých členských zemí. Podle počtu obyvatel dostane ta která země křesla v Evropském parlamentu. Naopak výkonným orgánem, podobně jako naše vláda⁴, je v rámci EU pak **Evropská komise**. Za ČR byl eurokomisařem pro sociální záležitosti VI. Špidla, nyní je komisařem Št. Fülle. Mezi české europoslance mj. patří například komunističtí poslanci Miloslav Ransdorf (= zvláštní poznávací znamení: porucha paměti, díky které má astronomické znalosti – díky poruše nic vlastně totiž nezapomíná) nebo Vladimír Remek (= zvláštní poznávací znamení: bývalý astronaut).

Rozhodovací, exekutivní moc, přitom v EU není svěřena jen Evropské komisi, některé úkoly má také Evropská rada (≠ Rada Evropy nesouvisí vůbec s EU). Pokud jde o třetí typ moci, tzn. soudní, je vrcholným orgánem EU **Soudní dvůr Evropské unie**. Oproti dalším vrcholným orgánům, sídlícím povětšinou v Bruselu, sídlí SDEU v Lucemburku. SDEU řeší spory vyplývající z předpisů vydávaných orgány EU. Českým soudcem SDEU je profesor mezinárodního práva Jiří Malenovský.

Vedle toho je třeba připomenout, že na rozdíl od právě popsaného soudu naopak štrasburský soud, tzn. **Evropský soud pro lidská práva** (ESLP), nemá s EU nic společného. Na štrasburský soud se tak mohou obracet nikoli občané zemí EU, ale občané těch zemí, které přijaly Evropskou úmluvu o lidských právech a základních svobodách (oficiální název: Úmluva o lidských právech a základních svobodách). Jde o úmluvu, která nesouvisí s EU. Byla podepsána v roce 1950 na půdě Rady Evropy a podepsala ji také ČR, resp. Československo. Právě na základě této úmluvy byl ustaven ESLP.

Zatímco SDEU rozhoduje spory týkající se práva EU, ESLP rozhoduje výhradně o tom, zda bylo porušeno některé právo stanovené v uvedené Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách. Abychom se mohli jako občané smluvního státu obrátit na štrasburský soud, nejprve je třeba, abychom vyčerpali domácí opravné prostředky (všechny soudní instance), dále je třeba, aby šlo o významnou, nikoli bagatelní právní otázku, a dále tedy je třeba namítat porušení některé z práv uvedených ve zmíněné Evropské úmluvě.

K nejvýraznějším rozhodnutím štrasburského soudu proti ČR patří vedle otázky související se vzděláváním Romů (D. H. a ostatní vs. ČR, viz předchozí výukový materiál) dále např. rozhodnutí *Havelka vs. ČR a Wallovi vs. ČR*. V uvedených záležitostech soud rozhodoval o případném odebrání dětí z rodin. Soud uvedl, že sociální okolnosti a majetkové poměry v rodině rozhodně nemají být

⁴ Více k činnostem naší vlády: <http://www.vlada.cz/>.

důvodem k odebrání dětí do ústavů. Soud uvedl, že stát musí napřít veškeré síly k tomu, aby rodinám pomohl, nikoli aby je preventivně rozdělával. Oddělení dětí od rodičů musí být až krajním prostředkem = *ultima ratio*. Nařízení ústavní výchovy tedy podle soudu musí být užíváno velmi striktně tam, kde není jinak možno postupovat. Podle soudu ČR zasáhla nařízením ústavní výchovy do práva na rodinný život uvedených rodin.

Paralelou s českým, německým apod. ombudsmanem je v EU Evropský ombudsman. Na evropského ombudsmana se lze obrátit tehdy, pokud se občan některého členského státu domnívá, že některý orgán EU jednal nezákonně. Více k fungování jednotlivých orgánů EU a historie EU viz na webu www.euroskop.cz. Zde jsou také informace k aktuálním předsedajícím státům apod.

Právo vydávané v rámci je v teorii práva rozdělováno na právo primární, sekundární a terciární. Primárním právem je souhrn zakládajících smluv, tzn. mnohostranných úmluv mezi jednotlivými členskými zeměmi. Právem sekundárním, které je pro nás podstatné, je právo v podobě vydávaných **nařízeních a směrnic**. Jestliže **nařízení** se někdy přezdívá „evropský zákon“ a bývá vydáváno v menším počtu případů, **směrnice** je naopak poměrně hodně a mají stát „nasměrovat“ v tom, jak uvedenou právní otázku začlenit do své právní úpravy, do vlastního právního řádu. Tzn. směrnice je nejprve, na rozdíl od nařízeních, implementovat (tzn. včlenit) do národního práva.

Například právě na základě směrnic byl vydán mj. český antidiskriminační zákon, protože orgány EU byla ČR kritizována za nedostatečný právní rámec ochrany před diskriminací. Národní úprava přitom může být přísnější než směrnice, nikoli ale benevolentnější. Směrnice udává základní mantinely. Jestliže stát neprovede (neimplementuje) směrnici v přidělené lhůtě, může být sankcionován. Většina směrnic zakotvuje právní vztahy, resp. účinky, jen ve směru vertikálním, tj. ve vztahu státu vůči občanovi, nikoli mezi dvěma občany státu. Adresátem povinností ze směrnic tedy jsou ve velké většině státy samotné, ne občané.

Právní systém ČR

Z teoretického hlediska můžeme právo, právní systém členit zejména následujícími způsoby. Předně jde o právo soukromé a veřejné, které popíšeme nejprve.

A) Právní systém lze rozlišit především na **soukromé a veřejné právo**. Zatímco soukromé právo se týká spíše jednání soukromých, fyzických osob, typicky uzavírání smluv mezi soukromými osobami, právo veřejné se dotýká zejména postavení a působení státních orgánů, státní moci.

Zatímco v právu soukromém platí, že **co není výslovně zakázáno, to je povoleno** (= pro soukromé osoby), veřejné právo je naopak charakterizováno zásadou: **co není výslovně povoleno, to je zakázáno** (= pro veřejné orgány). Znamená to tedy, že jestliže se dva občané domluví, že uzavřou dohodu, která není upravena v zákoně, lze tak učinit. Stát jim do toho zasahovat nemůže, ledaže by se jednalo o smlouvu, která nějak obchází zákon nebo je v rozporu s dobrými mravy.

Význam dobrých mravů je poměrně relativní, v konkrétním případě by musel rozhodnout o tom, co je v rozporu s dobrými mravy, soud.

Smlouvou proti dobrým mravům by například byla i v médiích uváděná smlouva mezi dvěma německými občany o tom, že jeden druhého zabije a pak jej sní. Přestože obě smluvní strany s tímto souhlasily (občan, který byl zabit a sněden, byl masochista, takže s tím souhlasil), u soudu bylo napadáno, že smlouva nemohla být platná. Ovšem z historie známe smlouvy, které sice *de iure* (podle práva) platnými nebyly (mnichovská „dohoda“ z roku 1938 byla podepsána bez stanoviska Československa, přitom se jednalo o narušení státních hranic, tzn. samozřejmě jde o neplatný právní úkon), ale to nikoho v daném historickém kontextu nezajímalo, tzn. *de facto* podle nich bylo postupováno.

Zatímco tedy občané jsou omezeni pouze tím, co je výslovně zakázáno (tzn. mají značnou autonomii vůle = smluvní svobodu), veřejnoprávní orgány, tzn. úřady, soudy, policisté atd. mohou konat jen to, co jim zákon výslovně dovoluje. To uvádí již článek druhý Ústavy ČR, když říká, že státní moc je možno vykonávat jen v mezích stanovených zákonem.

Uvedený článek ústavy (článek druhý) tak uvádí:

- (1) Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.
- (2) Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.
- (3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. (*platí pro veřejné právo*)
- (4) Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. (*platí pro soukromé právo*).

B) Dále lze právo rozdělit na **vnitrostátní**, tzn. předpisy vydané národním zákonodárcem (u nás Parlament ČR, dříve národní shromáždění, federální shromáždění, v Rusku дума, v Polsku sejm, v Izraeli kneset), a vedle toho právo **mezinárodní**, kde původcem a současně smluvními stranami jsou samotné státy. Také právem mezinárodním a mezinárodním smlouvami je český zákonodárce, podobně jako český soudce, vázán. Znovu upozorňuji na speciální případ mezinárodního práva, jímž je také ČR vázána, a tím jsou právní normy vydané orgány EU.

C) Jiné členění práva vychází z historického vnímání vývoje práva: jedná se o právo **obyčejové vs. právo psané**. Jde zejména o to, že dříve se právo přenášelo jen ústně, přenášením tradičních právních pravidel z generace na generaci. Jestliže se určité pravidlo zachovávalo po dostatečně dlouhou dobu, začalo být všeobecně uznáváno jako platná norma chování, tzn. právní obyčej.

Naproti tomu dnešní právo je systematizováno a sepsáno v podobě kodexů = zákoníků nebo klasických zákonů a jiných předpisů. Nelze ale uzavřít, že právní normy psané by byly záležitostí nejnovější doby, zatímco právní obyčeje platily jen dříve a byly vždy ústní – již z doby vzniku římského státu známe nejnámější

starověký soupis právních obyčejů, tzv. Zákon dvanácti desek = *Lex duodecim tabularum*.

D) Podstatnější ale je členění práva nebo právních norem na normy **kogentní a dispozitivní**. Dispozitivní normu mohu ve svém právním vztahu nepoužít tím, že uzavřu smlouvu, v níž bude jiná úmluva ohledně dané otázky. Pokud se ale od dispozitivní normy neodchýlím smluvní dohodou, bude platit to, co říká dispozitivní norma. Dispozitivní normy jsou přitom typické pro soukromoprávní vztahy (zejména je objevíme u občanskoprávní a obchodněprávních vztahů), protože tam platí značná míra autonomie vůle, tzn. smluvní svobody. Účastníci právních vztahů musí mít možnost co nejširší smluvní autonomie, což jim dispozitivní normy umožňují.

Naproti tomu normy kogentní převažují v právu veřejném a jde o normy, od nichž se odchýlit smluvně nelze. Jde tedy o normy, u nichž nedává zákonodárce možnost je prostřednictvím odchýlné smluvní úpravy nepoužít. Samozřejmě například celé trestní právo je kryto kogentními normami. Není totiž možné, z důvodu závažných veřejných zájmů, které jsou trestním právem chráněny, aby se od trestních norem účastníci právních vztahů odchýlili. Například také právo spotřebitelské, resp. právní úprava ochrany spotřebitele, je kogentní, a to z toho důvodu, aby nebylo možné „slabší“ straně, tzn. zde spotřebiteli, například smluvně vnutit pro něj nevýhodnější úpravu smluvního vztahu.

E) Dále lze právní normy členit na normy **procesního a hmotného** charakteru. Hmotné normy, například v právu trestním, uvádějí, co se chápe trestným činem, jaké existují tresty, kdy nebude trestně odpovědná, ačkoli jsem trestný čin spáchala apod. Vedle toho trestní normy procesní uvádějí, u kterého soudu budeme žalovat obžalovaného, resp. které soudy řeší trestní případy, do které lhůty musí být podán opravný prostředek, jak soud postupuje po podání odvolání a podobně.

Můžeme použít příklad z trestního práva. Pramenem trestního práva hmotného totiž je trestní zákon, naproti tomu trestní právo procesní je upraveno trestním řádem. Stejně tak platí uvedené i pro občanské právo: hmotné normy (jaké lze uzavřít smlouvy, kdo má způsobilost k právům apod.) jsou upraveny občanským zákoníkem, zatímco procesní normy (jak se lze domáhat určitého nároku na soudu) nalezneme v občanském soudním řádu. Podobně normy procesní ve správní oblasti upravuje správní řád, občansko-právní řízení pak obsahuje občanský soudní řád. Pokud jde tedy o prameny procesních norem, typicky se takový pramen nazývá „řád“.

Soukromé vs. veřejné právo: právní odvětví

1) Soukromé právo skýtá čtyři právní odvětví, a sice právo **občanské, obchodní, rodinné a pracovní**.

OBČANSKÉ právo přitom je upraveno v občanském zákoníku a občanském soudním řádu. Jejím zaměřením je především určení, za jakých okolností je možné uzavírat smluvní vztahy, kdo má k tomu způsobilost, jaká existují majetková práva a jak je lze převádět, jak přecházejí skrze dědění, jak jsou upraveny vazby k nemovitostem skrze katastr nemovitostí.

Současně je třeba uvést, že ačkoli se většinou uvádí odděleně právo občanské a rodinné, podle nového občanského zákoníku bude součástí občanských vztahů také rodinné vztahy. K bližším informacím o novém občanském zákoníku viz následující web: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>. Upozorňuji v souvislosti s novým OZ zejména na skutečnost, že nově již nebude zvíře vnímáno jako objekt vlastnictví jeho majitele, ale jako bytost se svými právy (to ovšem neznamená, že dosud nebylo nepříznivé zacházení se zvířaty zakázáno: jednak existuje zákon na ochranu zvířat proti týrání, jednak v určitých případech je nelidské nakládání s nimi i trestné). Propříště zvíře již nebude věcí v právním smyslu a nebude možné ho zabavit v rámci exekuce.

RODINNÉ právo upravuje vznik a zánik manželství, úpravu styku s dítětem například pro případ rozvodu, rodičovskou zodpovědnost, a dále náhradní rodinnou péči, tzn. problematiku osvojení a pěstounské péče. Nyní je problematika upravena v zákoně o rodině.

OBCHODNÍ právo je upraveno zejména v obchodním zákoníku a také v některých dalších zákonech. Předmětem obchodního práva je vznik a fungování obchodních společností a družstev, obchodování prostřednictvím cenných papírů, uzavírání obchodních závazkových vztahů mezi podnikateli. Obchodní zákoník tedy především platí pro subjekty podnikající (pozor: podnikatelem není vždy právnická osoba, tj. obchodní společnost – podnikatelem je i fyzická osoba na základě živnostenského oprávnění).

Dále je předmětem obchodního práva tzv. nekalá soutěž, tzn. situace, kdy podnikatel parazituje na pověsti jiného podnikatele, nebo jinak klame spotřebitele nebo soutěžitele. Zakázána v tomto smyslu je například kromě parazitování na pověsti také srovnávací reklama, klamavá reklama, nebezpečí vyvolání záměny apod.

PRACOVNÍ právo upravuje vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, tzn. náležitosti pracovní smlouvy, podmínky výpovědi atd. (individuální pracovní právo), jakož dále také problematiku vzniku a fungování odborů a uzavírání kolektivních smluv, tzn. smluv mezi zaměstnavateli a odbory (kolektivní pracovní právo). Základním předpisem je zákoník práce (platí pro fázi uzavřeného pracovního poměru a upravuje hlavně vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem), podstatnými jsou ale také zákon o zaměstnanosti (týká se především fáze před uzavřením pracovního poměru), zákon o mzdě, zákon o minimální mzdě.

2) Veřejnoprávními odvětvími vedle toho jsou právo **ústavní, trestní, finanční a správní**.

ÚSTAVNÍ právo je vůbec nejpodstatnějším odvětvím celého právního řádu. Zakotvuje celý rámec fungování právního státu, když v ústavě rozlišuje tři složky státní moci, vymezuje hlavní znaky zákonodárního sboru, upravuje problematiku voleb apod. Součástí ústavního pořádku není jen Ústava ČR, ale také v neposlední řadě Listina základních práv a svobod. Dalšími předpisy ústavního práva jsou zákony upravující volby do parlamentu nebo volby do krajů a obcí.

TRESTNÍ právo je represivní součástí právního řádu. Jejím cílem je především ochrana veřejných závažných zájmů, jako je ochrana života a zdraví občanů ČR, majetku občanů ČR, ochrana veřejných financí, ochrana životního prostředí apod. Cílem je tedy prošetřování trestných činů a následné potrestání osoby, která je vinna za spáchání trestného činu. Základními předpisy jsou mimo trestní zákon dále trestní řád a dále zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

FINANČNÍ právo upravuje problematiku vybírání daní a jiných plateb, většinou poplatků. Orgány odpovědnými za uvedené vybírání daní do veřejných rozpočtů jsou finanční úřady a finanční ředitelství. Základním předpisem je daňový řád.

SPRÁVNÍ právo je velmi rozsáhlým právním odvětvím, které v sobě zahrnuje celou řadu předpisů. Nejpodstatnějším z nich je nicméně správní řád. Podle tohoto předpisu postupují většinou úřady (správní orgány), pro určité otázky ale existuje speciální právní úprava ve speciálních zákonech. Například pro úsek správy ochrany přírody a krajiny existuje speciální předpis – zákon o ochraně přírody a krajiny. Tento zákon upravuje některé přestupky proti této ochraně. Jiné přestupky mohou být v jiných zákonech. Obecné přestupky jsou nicméně upraveny ve správním řádu.

Například pokud je přijímáno dítě ke vzdělávání v základní, mateřské, střední apod. škole, je ředitel při takovém rozhodování správním orgánem. To znamená, že musí dodržet obecné zásady správního rozhodování (tzn. předvídatelnost, efektivita, nestrannost a další). Protože v daném případě obsahuje ale školský zákon speciální úpravu pro takový případ, použije samozřejmě tuto speciální ustanovení. Pouze tam, kde není stanovena speciální úprava, se použije obecných ustanovení správního řádu. Správní řád tak je velmi podstatným, zastřešujícím předpisem správního rozhodování a postupu správních orgánů.

Dalšími správními orgány jsou všechny ústřední orgány státní správy (tzn. ministerstva, Česká školní inspekce, Státní úřad inspekce práce, Česká obchodní inspekce a d.), obecní a krajské úřady pro oblast přenesené působnosti, ale například také policista nebo strážník. Všichni ti jsou tedy povinni držet se zásad dobré správy, tak jak je uvedl veřejný ochránce práv.⁵

Stavba právního řádu ČR

Základní jednotkou právního řádu je **právní norma**. Jedná se o konkrétní pravidlo chování, které je závazné, je vynutitelné státní mocí. Příkladem právní normy je „V obci se smí jezdit maximálně rychlostí 50 km/h“. Takovéto základní stavební jednotky, tzn. normy, pak spolu tvoří **právní předpis**. Příkladem předpisu je například stavební zákon, školský zákon, vyhláška o školním stravování apod.

Jednotné ideové vodítko pro skupinu norem nebo pro celý předpis tvoří **právní zásady**. Právní zásadou pro otázky spojené s osobní dopravou například je zásada prevence a bezpečnosti. V souladu s touto zásadou pak jsou vytvořeny i jednotlivé

⁵ Více informací: www.ochrance.cz

právní normy. Stejně tak například v trestním právu platí zásada humánnosti trestů. To znamená, že všechny právní normy následně musí být v souladu s uvedeným: není například možné za bagatelní trestné činy (resp. dikcí nového trestního zákona za tzv. přečiny) udělovat několikaleté tresty odnětí svobody, nelze používat torturu apod.

Právní zásady tedy stojí pomyslně nad právními normami. Často jsou vyjádřeny v rozsáhlých zákonech, které tvoří podstatu jednotlivých právních odvětví (například trestní zákon v trestním právu, občanský zákoník v občanském právu, zákon o rodině v rodinném právu) na jejich začátku, tzn. v úvodních ustanoveních. Zásady mají význam pro výklad = interpretaci právních norem. Když neví soud nebo správní orgán, co přesně měl zákonodárce určitou normou na mysli, a přitom je nucen ji použít, musí ji vykládat v souladu se zásadami platnými pro dané odvětví. Mezi významné zásady, které platí dokonce napříč odvětvími, patří mj.:

- Ignorantia iuris nocet, resp. ignorantia iuris neminem excusat = neznalost práva (zákona) neomlouvá, tedy nemůže se nikdo u soudu domáhat vyvinění proto, že neznal nějaké právní pravidlo. I kdyby to byla pravda, nelze to brát v potaz.
- Zákaz retroaktivity = zákaz zpětné účinnosti, tedy není možné, abychom pachatele činu, který nebyl v době spáchání trestným, soudili podle současného předpisu, souvisí s níže uváděnou zásadou dodržení právní jistoty a předvídatelnosti
- Rovnost = může být také vyjádřena jako zákaz diskriminace. Stát musí zajistit, aby si byli jednotliví občané před zákonem rovni. Proto například pokud je zahájeno soudní řízení, nelze postupovat tak, že jedné straně budou připsána jiná práva než straně druhé
- Ochrana dobré víry (v latině se značí jako bona fides) = pokud třetí strana nabude určitou věc v domnění, že jde o vlastníka, a on je to podvodník, nelze pak to brát k újmě této třetí osoby
- Právní jistota = nelze rozhodovat (platí i pro správní orgány) nepředvídatelně, nelze vyvolávat pochybnosti v právní jistotu, navíc když už účastník nabude určitého práva například, nelze mu ho následně odebrat
- Pacta sunt servanda = smlouvy se musí dodržovat
- Ochrana dobrých mravů = jakákoli smlouva je uzavřena, nesmí být v rozporu s dobrými mravy
- Presumpce neviny = předpokládá se, že obžalovaný je nevinný do té doby, dokud mu není prokázána vina
- Volné hodnocení důkazů = soudce je autonomní v posuzování významu konkrétního důkazu, + nechá provést při řízení jen takové důkazy, které považuje za efektivní a podstatné on sám
- Autonomie vůle, tj. smluvní svoboda = platí pro celé soukromé právo, tzn. je maximálně posílena svoboda uzavírat různé smlouvy nebo jiné právní úkony. Pokud to, co si strany uzavřou, není v rozporu s dobrými mravy, pokud to neobchází zákon nebo to s ním není v rozporu, lze si uzavřít jinak cokoli.
- Humánnost trestů = lze pachatele TČ sice potrestat, účelem trestního práva je vedle prevence samozřejmě i represe, ale tresty vždy musí být přiměřené, humánní, tzn. lidské. Nelze tedy vykonávat torturu, ani

používat tělesné tresty (v muslimských zemích ale tělesné tresty jsou, například bičování). V českých zemích zakázala mučení Marie Terezie v roce 1776. Obdobně například ve Francii bylo mučení zakázáno v době Velké francouzské revoluce.

Předpisy, které spolu vnitřně obsahově souvisejí, pak tvoří **právní odvětví**. V našem případě by to bylo trestní právo. Do trestního práva budou tedy patřit mj. následující předpisy – trestní zákoník, trestní řád, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon (?) o Vězeňské službě ČR atd. Spolu pak odvětví tvoří **právní řád** určitého státu.

Pyramida právního řádu

Základem právního řádu ČR je tzv. **ústavní pořádek**. Bývá do něj řazena především Ústava ČR, tzn. z. č. 1/1993 Sb., jakož dále Listina základních práv a svobod, tzn. z. č. 2/1993 Sb. Ústava ČR je popisována jako rigidní (změny ústavy lze dosáhnout pouze při souhlasu kvalifikované většiny zákonodárců, demokratická (rozděluje státní moc ve více subjektů⁶), psaná, republikánská (opakem by byla ústava zakotvující monarchické zřízení) a unitaristická. ČR je tedy unitárním státem, nikoli federací (tou bylo dřívější Československo od závěru 60. let 20. století).

Ústava je rozdělena na 8 hlav, jednotlivé hlavy dále řeší: tripartitu moci, tzn. rozdělení legislativy, exekutivy, soudní moci, dále Nejvyšší kontrolní úřad, Českou národní banku, zakotvuje také územní samosprávu, tzn. obce a kraje. Stanoví také, které orgány představují tři složky moci, jak vznikají, jaké jsou podmínky volitelnosti apod. Stanoví tedy věkový předpoklad, tzn. aktivní a pasivní volební právo například do poslanecké sněmovny. Aktivní volební právo přitom znamená, od které věkové hranice mám právo volit poslance, pasivní volební právo znamená určení věku, od kterého může být občan do takové funkce zvolen. Jednotlivé hlavy se dále člení na 113 článků.

Zatímco ústava rozlišuje hlavní části státní moci a zakotvuje fungování orgánů státní moci, Listina uvádí jednotlivá práva jednotlivce – občana, která musí být vždy, i při rozhodování orgány veřejné moci, dodržena. Jde o předpisy, které mají nejvyšší právní moc ve státě. Dále jsou přijímány na ústavní úrovni také ústavní zákony, většinou se přijímají o nejpodstatnějších otázkách týkajících se fungování státu, například byl přijat ústavní zákon o rozdělení československé federace.

⁶ Opakem demokratického zřízení je zřízení totalitní, k němuž se blíží některé autoritářské a diktátorské režimy, nebo v historii většina říší, království a jiných mocnářství. Pro ně je naopak typické, že moc je soustředována buď téměř jen do rukou vládnoucího – mocnáře, nebo do rukou úzké skupiny nejmocnějších. Neprobíhá ani klasické rozdělení moci zákonodárné, výkonné a soudní – v jisté míře všechny typy moci realizuje právě panovník, nebo jsou mu jiné složky moci, typicky soudy, loajální. Příkladem je římské císařství: císař jak vydával řadu předpisů, tak je i vykonával, a byl dokonce odvolací instancí od standardního soudu. V současnosti bývá kritizován mimo země, kde je standardní světské právo ve velké míře spojeno s právem šaría, také z nám nejbližších zemí Bělorusko a Rusko. Kritika směřuje hlavně vůči potlačování svobody médií a opozice: jde o prvky nedemokratického režimu.

S ústavními předpisy musí být všechny předpisy zákonné a podzákonné právní síly. Na zákonné úrovni jde o **zákony**, případně **zákonná opatření** senátu, která jsou přijímána v případě, kdy je rozpuštěna poslanecká sněmovna. Žádný zákonný předpis nesmí zasahovat do Listinou zaručených práv jednotlivce.

Na podzákonné úrovni, tzn. s právní silou podzákonného charakteru, jsou dále přijímány **vyhlášky a nařízení**. Jednak existují na centrální úrovni vydávané nařízení vlády a vyhlášky ministrů, jednak také na úrovni územní samosprávy přijímané nařízení a vyhlášky obcí a krajů. Přitom vyhlášky jsou přijímané obcemi a kraji v samostatné působnosti neboli při výkonu samosprávy (samospráva přichází na řadu například tehdy, kdy obec nakládá s byty, pronajímá je, apod., nebo například když je obec zřizovatelem školky, školy a pod), zatímco nařízení vydávají obce a kraje v rámci přenesené působnosti, neboli při výkonu státní správy.

Platnost, účinnost, působnost předpisů

Každý předpis je nejprve přijímán a schvalován příslušnými orgány, než může být platný. Klasické zákony musí být navrženy (poslanci, senátem, prezidentem, vládou, zastupitelstvem kraje), dále musí být schváleny oběma komorami Parlamentu ČR, a konečně je musí také podepsat prezident republiky. Jestliže prezident zákon vetuje, vrací se zpět do sněmovny a prezident může být přehlasován. Jiné předpisy ale neprocházejí schválením sněmovnou a senátem. Jde například o vyhlášky ministrů nebo nařízení vlády. Parlamentem samozřejmě nejsou schvalovány ani obecní nebo krajské vyhlášky a nařízení.

Poté, kdy předpis projde schválením příslušnými orgány, je „vyhlášen“, zveřejněn = **publikován** ve Sbírce zákonů nebo ve věstnících jednotlivých ministerstvech. Nabývá pak platnosti, tzn. je platný, nikoli ale účinný. Nemůžeme tedy podle něj například ještě uzavírat smlouvy apod. Mezi platností a účinností často běží tzv. **legisvakanční lhůta**, která je patnáctidenní (lat. *vacatio legis*). Po uplynutí této lhůty je tedy předpis **účinným**. Někdy ale dochází k tomu, že zákonodárce určí přímo, že předpis je účinný dnem vyhlášení. Podle toho lze poznat, že žádná lhůta již běžet nebude a předpis bude účinný dnem publikace. Den platnosti a účinnosti pak splývají.

Každý předpis má určitou působnost, tedy určité své zaměření, určitou povahu. Působí tedy vůči některým subjektům, v některých otázkách, nikdy ne ve všech problémech a vůči všem adresátům. Rozlišujeme působnost místní, věcnou, časovou a osobní.

Místní působnost je rozlišována podle toho, zda se jedná o zákon nebo vyhlášku ministra například (tzn. pak bude místní působnost celostátní), nebo zda jde například o vyhlášku obce Chabařovice (pak je působnost logicky jen na území této obce) či nařízení Jihomoravského kraje (= nařízení nemůže platit v jiných krajích). Vedle toho mohou existovat předpisy, které mají působnost na území všech států určitého nadnárodního uskupení – v našem kontextu například může jít o směrnice Evropské unie.

Věcná působnost určuje, čím se vlastně zákon zabývá, jaké vztahy nebo problémy upravuje. Podle vnitřních souvislostí týkajících se zaměření konkrétních předpisů pak určujeme, do kterých právních odvětví budou jednotlivé zákony a jiné předpisy patřit. Takže samozřejmě věcná působnost zákona na ochranu zvířat proti týrání bude zcela jiná ve srovnání například s autorským zákonem.

V prezentaci jsou následující právní normy (úkolem bylo zjistit, v kterých zákonech je nalezneme), jelikož jde o otázku související s věcnou působností, uvádíme je zde:

- „*Nikdo nemůže být současně členem obou komor Parlamentu*“. (jedná se o jeden z článků ústavy – jde o zakotvení našeho podmínek fungování v našem zákonodárném sboru)
- „*Lidský život je hoděn ochrany již před narozením*“ (jde o ustanovení typické pro Listinu základních práv a svobod, protože ta je souhrnem základních práv, tzn. zde jde o právo na život)
- „*Čin je trestný, jen pokud byla jeho trestnost stanovena zákonem dříve, než byl proveden*“ (jedná se o základní ustanovení trestního zákona, které jinak nazýváme jako výše uváděný zákaz retroaktivity)
- „*Věci jsou movité a nemovité*“ (základní rozčlenění věcí: jelikož věcná práva upravuje zejména občanské právo, jde o ustanovení občanského zákoníku)
- „*Žáci a studenti mají právo na vzdělávání a školské služby podle tohoto zákona*“ (jedno ze základních ustanovení ze školského zákona)
- „*Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně.*“ (úvodní ustanovení tzv. přestupkového zákona, tzn. zákona o přestupcích – podle něho postupují správní orgány při šetření přestupků, tzn. pozor: přestupky jsou správními delikty šetřenými úřady, nikoli soudy)

Časová působnost značí, od kterého okamžiku vlastně zákon platí. Přitom je třeba obecně uvést, že zákony obecně působí tzv. *pro futuro*, tzn. do budoucna. Jedná se tedy zejména o to, že předpisy nesmějí působit zpětně – platí zákaz retroaktivity (k této zásadě viz výš).

A konečně každý předpis má určitou **osobní působnost**. Vztahuje se tedy k určitým adresátům. Souvisí logicky se zmíněnou věcnou působností. Takže například zákon o sociálně – právní ochraně dětí se bude týkat jednak chráněných dětí, jednak orgánů sociálně – právní ochrany dětí, nikoli jiných subjektů. Jsou ale předpisy, které se vztahují na všechny občany – ústava, vlastně také občanský zákoník a další.

Soudní systém ČR

Zatímco úkolem orgánů legislativní moci je předpisy přijímat v rámci legislativního procesu, úkolem exekutivy je jednak je navrhnout, jednak vytvářet

politiky v různých resortech, interpretace předpisů a jejich aplikace v individuálních případech pak leží na jednotlivých soudech.

V České republice je vytvořen následující soudní systém. Ve většině případů je nejprve třeba se obrátit na **okresní soud**, poté se odvolat ke krajskému soudu a v některých případech (pokud jsou splněny podmínky pro podání dovolání nebo obnovy řízení) se můžeme obracet i k nejvyššímu soudu. Zatímco odvolání je řádným opravným prostředkem, tzn. lze ho využít proti nepravomocnému rozhodnutí (= rozsudek ještě není v právní moci – je potřeba se odvolat během běhu 15 denní lhůty po vynesení rozsudku, po těchto 15 dnech totiž rozsudek nabývá právní moci), obnova řízení nebo dovolání jsou mimořádnými opravnými prostředky, což znamená, že je podáváme už proti rozsudku, který je pravomocný = je v právní moci.

Standardně tedy platí, že v první instanci většinou rozhoduje okresní soud. Jsou ale i situace, pro které zákon stanoví, že je třeba se obrátit přímo na **krajský soud**. Je tedy otázkou věcné příslušnosti, který soud bude povolán k řešení které otázky. Věcně příslušným pro např. diskriminační spory je okresní soud. Naopak zde naposled zmíněný krajský soud je příslušný mj. v případě sporů, které vyplývají z nekalé soutěže. Vedle toho rozlišujeme dále příslušnost místní. Je sice hezké, že víme, na který soud v Brně se obrátit (tzn. zda na krajský, nebo okresní apod.), musíme ale také nějak zjistit, soud ve kterém městě máme kontaktovat. Tzn. většinou se postupuje podle bydliště žalovaného, ale existuje vícero pravidel na určení místní příslušnosti.

V určitých případech tedy rozhoduje nejprve krajský soud. Pak také musím mít možnost se odvolat. V takových případech se odvolávám k vrchnímu soudu a opět poté lze někdy využít i nejvyššího soudu. To znamená, že krajský soud v určitých případech rozhoduje jako prvoinstanční a v určitých případech jako odvolací (druhoinstanční) soud. V obou případech je ale zachováno trojstupňové řízení. Buď totiž jdeme po linii: **OS → KS → NS**, nebo **KS → VS → NS**. Přitom v hlavním městě jsou názvy soudů jiné – nejsou zde okresní soudy, ale obvodní soudy pro určité části hlavního města, navíc namísto krajského soudu máme zde Městský soud v Praze.

Takto uvedené platí v případě trestního nebo občanskoprávního řízení. Pokud se ale obracíme proti správnímu orgánu na správní soud, obracíme se rovnou na krajský soud a případně poté ještě skrze kasační stížnost na nejvyšší správní soud. Ten také řeší otázky spojené s fungováním a vznikem politických stran, a dále věci volební.

Mimo tyto soudy je třeba připomenout **ústavní soud**, který může působit i jako tzv. negativní zákonodárce. V případě, že je zákon nebo jeho část v rozporu s ústavou, resp. s ústavním pořádkem, může jej soud zrušit. Jeho úkolem je tedy sledování dodržování ústavnosti právního řádu. Obrátit se na něj můžeme pouze tehdy, pokud namítám porušení některého práva stanoveného v Listině základních práv a svobod.

Z posledních let lze připomenout například následující případ řešený ústavním soudem. Zavedením poplatků u lékařů vládou došlo podle některých právníků k zásahu do ústavně zaručené bezplatné zdravotní péče. Ústavní soud tak

poměroval, jestli mohlo dojít zavedením poplatků skutečně do zásahu do uvedeného práva, které je stanoveno Listinou. Ze současnosti lze uvést například úvahu ústavních soudců, zda by měly být legální porody doma.⁷

Ústavní soud sídlí, podobně jako nejvyšší správní soud (www.nssoud.cz) a nejvyšší soud (www.nsoud.cz), v Brně. Ústavní soud má 15 soudců jmenovaných prezidentem republiky na deset let. Předsedou ústavního soudu je v současné době Pavel Rychetský. Více informací k fungování soudu: www.usoud.cz.

Občanské právo – základní informace

Jde o velmi zásadní právní odvětví. Je základem celého soukromého práva. Tato skutečnost je vyjádřena tím, že občanský zákoník (v těchto dnech, tzn. v závěru března 2012, byl přijat nový občanský zákoník, jeho číslo bude zákon č. 89/2012 Sb.) platí jako tzv. obecný zákon = *lex generalis*. To znamená, že pokud potřebuju najít právní úpravu některého specifického právního vztahu, aplikuje se na něj třeba nějaký speciální předpis, ale některé obecné otázky, pokud je tento speciální zákon neupravuje sám, se budou řídit právě podle občanského zákoníku. Je totiž zbytečné například to, aby se opakovalo, jakým způsobem se počítají lhůty. Pokud je to už stanoveno v občanském zákoníku, nebudu to psát ještě do jiných zákonů: to by bylo neúčelné. Musím proto vědět, že se například na určitou smlouvu vztahuje jak speciální zákon, tak občanský zákoník v některých obecných otázkách – například právě v otázce počítání lhůt.

Občanský zákoník stanoví hlavní instituty občanského práva hmotného. Upravuje zejména věcná práva, závazkové vztahy, tzn. uzavírání smluv, přechody a převody vlastnických práv atd. Číslo dosavadního občanského zákoníku bylo zákon č. 40/1064 Sb., dnešní zákoník je výše zmíněné číslo 89/2012 Sb. Vedle toho je významným předpisem občanský soudní řád, který má č. 99/1963 Sb. a podle něhož postupuje soud v občanskoprávním řízení, tzn. civilním řízení mezi dvěma soukromými osobami. OSŘ je tedy předpisem občanského práva procesního. Určuje například hned v úvodních ustanoveních, který soud bude rozhodovat které otázky (viz výše pojednání o věcné příslušnosti soudů).

V celém soukromém právu, při uzavírání smluv v občanskoprávních vztazích především, platí zásada smluvní svobody = autonomie vůle. Uvedená zásada je podporována zejména převažujícím počtem dispozitivních norem v občanském zákoníku. Hned první paragraf nového občanského zákoníku uvádí jinými slovy zásadu, podle které pokud není určité jednání mezi dvěma soukromými osobami výslovně zakázáno, platí, že je povoleno. Soukromé osoby jsou limitovány při uzavírání smluv jen ochranou dobrých mravů a zákony jako takovými, jež nemohou být ani obcházeny, ani porušovány.

⁷ Jedná se o ojedinělý názor z ústavního soudu odcházející soudkyně Elišky Wagnerové k domácím porodům, ostatní soudci jsou proti: http://zpravy.idnes.cz/diskutujme-o-domacich-porodech-vyzvala-wagnerova-a-popudila-kolegy-1p5-/domaci.aspx?c=A120313_162410_domaci_hv

Občanské zákoníky jsou tradičně velmi podstatnými předpisy. Prvním uceleným občanským zákoníkem byl kodex nazvaný *Corpus iuris civilis*, tzn. doslova „tělo“ – jádro – práva občanského, který nechal vypracovat byzantský císař Justinian I. Nechal vlastně sepsat nejvýznamnější normy starověkého římského práva, které měly svůj obrovský vliv právě nejen zde ve středověku, ale recipovaly je (= přejaly) také jiné státy, v pozdějších dobách. Uvádí se, že je římským právem značně ovlivněn také Všeobecný zákoník občanský, což je hlavní norma soukromoprávních vztahů pro Rakousko, tzn. i pro české země (známý pod zkratkou ABGB, tzn. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, 1811). V českých zemích platil tento zákoník dokonce až do roku 1950 (přejali jsme totiž v roce 1918 tzv. recepční normou téměř veškeré právo Rakouska – Uherska), kdy byl přijat první komunistický občanský zákoník, a některé pasáže dokonce až do roku 1964, kdy byl přijat nový.

Dále patří ke známým občanským zákoníkům *Códe Civil*, tzn. napoleonský občanský zákoník z roku 1804, nebo občanský zákoník z Německa – 1896: BGB, tedy Bürgerliches Gesetzbuch. Uváděný ABGB dokonce platí na území Rakouska dodnes jako základní kámen civilního práva.

Právní vztahy upraveného v občanském zákoníku se týkají zejména uzavírání smluv, uvedení pravidel, kdy např. osoba může uzavírat smlouvy (kdy nabývá právní způsobilosti), problematiky věcných práv a dále ochrany osobnosti (k jednotlivým těmto součástem viz níž). Práva upravená v občanském právu lze především rozdělit na práva **ABSOLUTNÍ** a **RELATIVNÍ**. Práva působící tzv. absolutně jsou práva, která musí respektovat všichni – jde o práva působící vůči všem.

Typicky jde o právo vlastnické. Totiž pokud vlastním určitou věc, musí všichni ostatní respektovat toto moje právo a nesmí do něj zasahovat. Naproti tomu závazky - smlouvy – působí relativně, tzn. jen mezi adresáty závazku (smlouvy). Totiž uzavření závazku má důsledky jen pro strany smlouvy, nikoli pro další osoby (maximálně může zajímat ručitele jako vlastně třetí stranu, resp. ručitel nahrazuje jednu smluvní stranu jakoby).

Předmětem uzavřeného závazku přitom je povinnost něco strpět, konat, nekonat, nebo něco dát. Vzniká tedy vztah mezi dvěma subjekty = obligace = závazek. Pokud v rámci uzavřeného závazku vykonám určitou službu, stávám se věřitelem a očekávám splnění dluhu od druhé strany (například zaplacení za službu). Za dlužníka se může přitom zaručit ručitel – jeho funkce spočívá v tom, že zaplatí za dlužníka, když dlužník z nějakého důvodu splnit nemůže. Poté, až ručitel splní za dlužníka, samozřejmě se může uspokojit na dlužníkovi (má tzv. regres).

Uvedené závazkové vztahy se vždy týkají předmětu takového vztahu – tím může být klasická věc (= samostatný ohraničený předmět s určitou majetkovou hodnotou), ale také obligace nebo právo či obecně jiná majetková hodnota.

Věci dělíme podle různých hledisek: především jde o dělení na věci hmotné (židle) x nehmotné (vynález). Hmotné se dále dělí na:

- a) **movité x nemovité** (*res se moventes, non moventes*, tzn. hybatelné, nehybatelné) = jde o to, zda je věc volně hybatelná, proto nemovitou

- věcí je pozemek, případně budova spojená se zemí pevným základem // movité jsou všechny ostatní věci
- b) **spotřebitelné x opotřebitelné** = podstatné je, zda jedním užitím (požitím) věci celou věc spotřebuji (jídlo), nebo ji opakovaně užívám a opotřebovávám (oblečení)
 - c) **dělitelné x nedělitelné** = otázkou je, zda je možné věc efektivně, reálně rozdělit – tzn. zničí se rozdělením, nebo ne? (krabice cigaret x sklenice)
 - d) věci **individuálně určené (nezastupitelné)** x genericky **= druhově určené (zastupitelné)** – tzn. jde o to, zda je možné věc nahradit obdobnou věcí téhož druhu obdobné kvality, tj. nezastupitelnou věcí je historický klavír, popř. exkluzivní láhev vína z určitého určitého druhu z Gaskoňska, zatímco zastupitelnou věcí je sériově vyráběný klavír, popř. láhev dezertního vína z Alberta
 - e) věc **hlavní, součást věci, příslušenství** = hlavní věcí může být skříň, součástí například některý její šuplík, příslušenstvím klíče k této skříni

Mimo uvedenou oblast obsahuje občanský zákoník také část nazývanou jako ochrana osobnosti. Na základě ustanovení § 11 a násl. OZ je možné žalovat v rámci civilního řízení osobu, která zasáhla do Vašeho soukromí, do důstojnosti, zdraví, do soukromého života – projevů osobní povahy. Je možné požadovat mj. finanční satisfakci. Jelikož je zde uvedený výčet práv tzv. demonstrativní, tzn. neúplný, mohou u soudu namítat také jiné projevy zásahů do osobnosti (opakem by byl tzv. taxativní = úplný výčet, jehož příkladem je ustanovení § 13 OZ upravující nároky, jichž je možno se domáhat⁸). Obdobně jako u fyzických osob mohou zásah do osobnostních práv požadovat satisfakci dokonce i právnické osoby.

Dříve byly skrze uvedená ustanovení OZ řešeny mj. i diskriminační žaloby, a to z toho důvodu, že neexistoval antidiskriminační zákon. Takže se namítání diskriminace bralo jako součást širšího ponižujícího jednání, proti kterému se mohla oběť bránit nároky vyplývajícími z ochrany osobnosti.

Věcná práva, vlastnictví

Již bylo uvedeno, že občanské právo řeší mj. problematiku věcných práv. Mezi tato práva patří zejména **vlastnické právo, držba, věcná práva k věci cizí**. Mezi posledně jmenovaná pak spadá: **věcné břemeno, zástavní právo a právo zadržovací**. Jde tedy o situace, kdy mám určité oprávnění k cizí věci. Věc sice nevlastním, vlastní ji někdo jiný, ale určitá oprávnění (například dočasně ji užívat) mám já. Zatímco zástavní právo k určité věci vzniká vždy dvoustranně, dohodou, a slouží k zajištění pohledávky, zadržovací právo naopak nemusí vzniknout dohodou s majitelem

⁸ Nároky vyplývající z porušení ochrany osobnosti jsou totiž vyjmenovány tak, že soudci nebo žalobci není dána další možnost přimyšlení jiného nároku, tzn. jde zde o taxativní výčet: „Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění“.

zadržované věci (automechanik nevrátí majiteli auta jeho auto po opravě, dokud mu majitel za opravu nezaplatí, bez ohledu na to, co si o tom majitel auta myslí). Věcné břemeno vzniká také dohodou, například když vykopu na svém pozemku studnu a dovolím sousedovi, aby z ní bral doživotně vodu.

Držbou pak rozumíme faktický stav ovládnutí věci. Jde vlastně o jednu ze součástí vlastnického práva, ale pro účely právní má držba širší dosah než právě uvedený, na tomto místě jej ale zmiňovat nebudeme. Nejvýznamnějším věcným právem vedle držby a věcných práv k věci cizí nepochybně má **VLASTNICTVÍ**. Bývá definováno jako výlučné právní panství nad určitou věcí (vlastník je pánem nad tou věcí, tzn. dominium = panství, vlastnictví). Jeho právo obsahuje: *ius possidendi* = právo věc - předmět držet, tzn. mít jej u sebe, fakticky jej ovládat. Dále *ius utendi et fruendi* = právo věc užívat (u opotřebitelných věcí) a požívat (u věcí spotřebitelných). Součástí vlastnictví je také právo věc zničit, tzn. *ius abutendi*. Sumě těchto práv říkáme vlastnická triáda.

Vlastnictví nabýváme nejrozličnějšími způsoby. Mimo klasický převod vlastnického práva skrze kupní smlouvu, darovací smlouvu apod. můžu smluvně své vlastnictví omezit například také nájemní smlouvou. Je také možné, že na mě vlastnictví přejde skrze dědický titul (závěť nebo zákon). Také se můžu stát spoluvlastníkem určité věci, tzn. k jedné věci pak existuje více vlastníků. Vzniká pak spoluvlastnictví, kde jsou buď předem dány přesné podíly jednotlivých vlastníků, resp. je jasné, které části věci kdo vlastní (podílové spoluvlastnictví), nebo vzniká tzv. bezpodílové spoluvlastnictví, kde všichni vlastní tzv. ideální podíl věci (tzn. například jsou-li tři vlastníci, každý má 1/3). Příkladem bezpodílového spoluvlastnictví je také společné jmění manželů (je upraveno také občanským zákoníkem). Až na výjimky to znamená, že vše, co manželé nabývají po vzniku manželství, vlastní spolu.

Občas může být ale právo vlastníka omezeno i předpisem. A to tehdy, když sledujeme tzv. sousedská práva (tzn. je-li třeba, aby se soused na svůj pozemek dostal skrze pozemek můj, musím jej pustit), a zejména pak v případech, kdy dochází k expropriaci, tzn. vyvlastnění. Stát může jedince vyvlastnit jen tehdy, jednali se u situaci vážného veřejného zájmu, je-li to na základě zákona, účelu nelze dosáhnout jinak + za náhradu.

Specifickým způsobem nabytí vlastnictví pak je dědění. Jde o typ přechodu práva v případě úmrtí některé osoby. Ta buď před smrtí sepsala (platnou, jak jinak) závěť, nebo nikoli. Pokud existuje závěť, má přednost závěť. Pokud ale žádná není, jde se na jednotlivé dědické třídy v rámci zákona (občanského zákoníku). Přednostně bude ze zákona dědit manžel/ka, děti.

Pokud nejsou, jde se dále rodiče apod., poté na vzdálenější rodinu. V případě, že existuje závěť, je třeba uspokojit tzv. neopomenutelné dědice. Tzn. není možné zcela vše odkázat známému, aby byly děti zůstavitele zcela bez prostředků. Tzn. získávají alespoň část dědictví. Přesto v některých situacích je možné i potomka vydědit. Zákon uvádí, že ho můžu vydědit, pokud o mě trvale neprojevoval zájem,

vede nezřízený život, nepomohl mi v nemoci nebo ve stáří, popř. spáchal úmyslný trestný čin, za nějž je stanovena trest odnětí svobody na více než rok.⁹

Trestní právo – základní informace

Tak jako je občanské právo nejrozsáhlejším odvětvím soukromého práva, stejně tak nejvýznamnějším a nejširším ve veřejném právu je právo trestní. Jeho úkolem je prošetřovat a trestat společensky nejzávažnější typy činností. Podobně jako v občanském právu a v dalších právních odvětvích, také v rámci trestního práva je možné rozlišovat trestní právo hmotné a trestní právo procesní. V trestním právu hmotném je řešeno především co je trestný čin, jaké existují tresty, kdo má vyloučenou trestní odpovědnost.

Uvedené nalezneme v trestním zákoníku, tj. v zákoně č. 40/2009 Sb., který je účinný od počátku roku 2010 (dříve platil trestní zákon pod číslem 40/1961 Sb.). Tento zákon obsahuje jednak obecnou, jednak zvláštní část. V obecné části nalezneme „obecná pravidla“, tzn. charakter trestných činů, podmínky trestní odpovědnosti apod. Nový trestní zákon v obecné části počítá s novými termíny **přečin a zločin**. Jde o pojmy, které starý trestní zákon neznal. Platí přitom, že přečinem je každý nedbalostní trestný čin, popřípadě ale i úmyslný trestný čin, pokud za něj zákon stanoví trest s horní hranicí do pěti let trestu odnětí svobody.

Přitom je třeba vědět, že rozlišujeme dva stupně zavinění, tzn. vnitřního psychického vztahu pachatele k spáchanému trestnému činu. Jde jednak o **nedbalost**, jednak o **úmysl**. Zákon přitom uvádí: „K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti“. Tedy tam, kde není uvedeno, že postačí ke spáchání trestného činu nedbalost, musíme pamatovat, že je třeba vyššího stupně zavinění, tzn. úmyslu. Klasickou ukázkou mezi úmyslným a nedbalostním trestným činem přitom je rozlišení vraždy a zabití. Zatímco vražda je z podstaty věci vždy úmyslná (nemůžu někoho zavraždit, když se mi do toho jaksi nechce), zabití může pokrývat i situace, kdy neopatrností srazíte chodce na přechodu a budete trestně odpovědní. Nikoli ale za vraždu, ale za neúmyslné zabití. Tzn. přešel jste ho, nebyl jste pozorný, to ale neznamená, že jste ho měl v úmyslu zavraždit.

Pro příklad je možno uvést stanovisko Nejvyššího soudu ČR k rozlišení mezi vraždou a zabitím. Nejvyšší soud se k otázce vyjádřil ve stanovisku č. 7 Tdo 793/2010. To, co nejvyšší soud určí, musí soudy nižších stupňů do budoucna dodržovat. Soud uvedl, že v případě, kdy osoba X s vědomím, že ujíždí z místa činu skupina evidentně zlodějů jejich věcí, nemůže na ně začít střílet. Pokud by se trefila, nejednalo by se o zabití, ale přímo o vraždu.

Úmysl přitom rozlišujeme na přímý a nepřímý. Přímý úmysl: chci ze žárlivosti zabít souseda, tak si to naplánuju a odkrouhnu ho. Zatímco nepřímý úmysl: nechci jej vyloženě zavraždit, ale například vím, že jde do mrazicího boxu, odkud se horko

⁹ Nyní bude třeba sledovat úpravu nového občanského zákoníku, který ale dosud není účinný. Úprava některých zde zmíněných okolností může totiž být následně jiná.

těžko dostane sám, ale nic mu neřeknu. Úmysl je tam nepřímý, říká teorie – tzn. jsem srozuměna s tím, že mohou nastat následky = zde že soused zmrzne v mrazicím boxu, když ho nevaruju.

Podobně se rozlišuje u **nedbalostního** stupně zavinění nedbalost vědomá a nevědomá. Samozřejmě nevědomá nedbalost je nejnižším stupněm zavinění. Oproti ní nedbalost vědomá se popisuje tak, že nejsem důsledná ve svém jednání a že prostě bez přiměřeného odůvodnění spoléhám, že svým jednáním nezpůsobím určité škodlivé důsledky (určitým způsobem neodpovědně se chovám například při silničním provozu: odpovědná budu za smrt, kterou způsobím, i přesto, že jsem nechtěla nikoho zabít).

Mimoto je třeba upozornit, že trestným je také pokus (byť nevydařený) nebo příprava trestného činu. Tzn. pokud policie například odhalí Vámi připravovanou trestnou činnost, je možné již toto vnímat jako trestně odpovědné. Trestní zákon obsahuje mj. hlavní zásady platné pro celé trestní právo. To znamená, že hned v úvodních ustanoveních nalezneme hlavní zásady platné pro celé právní odvětví.

Mezi nimi je nejvýznamnější zákaz retroaktivity, tzn. zpětné působnosti. Pachatele trestného činu je tak možno stíhat pouze tehdy, jestliže čin, kterého se dopustil, byl trestný v době, kdy ho spáchal. Jde o odraz právních zásad předvídatelnosti práva a právní jistoty. Mimo zásad obsahuje obecná část trestního zákona dále typy trestů. Novými tresty jsou nyní také trest domácího vězení a zákaz vstupu na kulturní, sportovní a jiné společenské akce. Mimo tuto zásadu je možné například zmínit humánnost všech ukládaných trestů, zásadu preventivního působení trestního práva, tzn. tresty nemají být vždy výhradně represivní, mají totiž také působit preventivně.

Obecná část trestního zákona dále obsahuje situace, kdy osoba není trestně odpovědná ze spáchání nějakého trestného činu, tzn. jde o podmínky vylučující trestní odpovědnost, resp. trestnost:

- a) věk (logicky pokud něco spáchá dítě, není trestně odpovědné – v různých státech se přitom hranice trestní odpovědnosti pohybuje zhruba od 11 do 16 let)
- b) duševní porucha = osoba něco spáchá v afektu, záleží to vždy na posouzení odborníkem
- c) oprávněné použití zbraně (například policistou – jinak trestný čin nyní trestným nebude: he´s just doing his job)
- d) nutná obrana
- e) krajní nouze (například abych zachránila něčí život, „ukradnu“ někomu nějakou věc.. apod)

Vedle části obecné dále trestní zákon obsahuje zvláštní část. Tato obsahuje 13 hlav sdružujících obdobné trestné činy (například jedna z hlav se nazývá Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a obsahuje znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými). Hlavou první jsou trestné činy proti životu a zdraví jedince: tím se vyjadřuje hlavní a nejvýznamnější zájem trestného práva, a tím je nikoli obrana veřejných zájmů, ale život jedince.

Jednotlivé názvy těchto hlav můžete nalézt (kromě textu zákona 😊) v prezentaci. Zde také máte na snímku s hlavou herce Toma Hardyho (film Bronson) některé trestné činy: pokuste se je přiřadit k jednotlivým hlavám zvláštní části trestního zákona a výsledek si zkontrolujte například na webu www.zakony.cz.

Vedle práva trestního hmotného, které jsme si představili nyní, je dále třeba připomenout trestní právo procesní, kde je hlavním předpisem trestní řád. Jedná se o zákon č. 41/1061 Sb., o trestním řízení. Trestní právo procesní určuje postup soudů v případě prošetřování trestné činnosti, protože víme, že hlavním smyslem trestního řízení je prošetřit okolnosti trestného činu a určit, zda je obžalovaný za něj vinen, popř. jej následně potrestat.